

Three Books & Three Judgement Days

Two Judgements Days?

1. Mishna, Rosh Hashana 16a

מתני' בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה^א בעצרת על פירות האילן^ב בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר יהיוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם^ג ובחג נידונין על המים: גמ' הי תבואה

2. Talmud Bavli, Rosh Hashana 16a

קשיא אדם אמר רבא האי תנא דבי ר' ישמעאל היא דתנא דבי ר' ישמעאל בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג נידונין על המים ואדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ וכי קתני מתני' אתחלת דין אמר רב חסדא מ"ט

3. Talmud Bavli, Rosh Hashana 16b-17a

ובנבלתם לא תגעו בהגל א"ר כרוספדאי א"ר יוחנן שלשה ספרים נפתחין בר"ה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה בינוניים תלוין ועומדין מר"ה ועד יוה"כ זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה א"ר אבין מאי קרא יימחו מספר חיים ועם צדיקים אל

...

ספרן של צדיקים אשר כתבת זה ספרן של בינוניים "תניא ב"ש אומרים ג' כתות הן ליום הדין אחת של צדיקים גמורין ואחת של רשעים גמורין ואחת של בינוניים צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם שנאמר ¹⁶ ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם בינוניים יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין שנאמר יוהבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב הוא יקרא בשמי

4. Rashi, Rosh Hashana 16b

ליום הדין. כשיחיו הממים:

The Third Judgement Day

5. Talmud Bavli, Taanis 11a

צדיק וישר הוא (אמרו: בשעת) +מסורת הש"ס: מלמד שבשעת+ פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו (נפטריין) +מסורת הש"ס: נפטריין+ לפניו, ואומרים לו: כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני, והוא אומר (היין) +מסורת הש"ס: הן+ ואומרים לו: חתום! וחותרם, שנאמר +איוב ל"ז+ ביד כל אדם יחתום. ולא עוד, אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר להם: יפה דנתוני לקיים מה שנאמר +תהלים נ"א+ למען תצדק בדברך.

6. Ritvah, Rosh Hashana 16b

אמר ר' כרוספדאי. אר"י שלשה ספרים נפתחים בר"ה כו'. פי' ג' דינין הוזכרו באדם האחד הוא הנזכר כאן שהוא בראש השנה, והשני יום הדין הנזכר בבבביתא שלפנינו ג' כתות ליום הדין והוא יום הדין שהוא זמן תחיית המתים הוא הנקרא יום הגדול והנורא ועליו אמר הכתוב כי הנה היום בא בוער כתנור, וזו היא ששנינו (סנהדרין ק"ח א') דור המבול אין להם חלק לעוה"ב אלא עומדין בדין והוא הנקרא עולם הבא ונקרא ג"כ לעתיד לבוא כדאיתא בריש מסכת ע"ז, והשלישי הוא ביום מיתתו של אדם כמו שאמרו בהגדה (תענית י"א א') בשעת מיתתו של אדם כל מעשיו נפטריין לפני הקדוש ברוך הוא ואומר לו כך וכך עשית ביום פלוני והוא אומר הן ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר יפה דנתוני וכו' וכן במקומות הרבה, ואין ספק שג' דינין אלו כל אחד חלוק לעצמו, ולא הזכירו בשמועתנו דין זה השלישי של יום המיתה לפי שאותו הדין אינו כללי ולא בכתות אלא כל אחד ואחד נדון בזמנו כפי מה שהוא

The Approach of Tosfos

7. Tosfos, Rosh Hashana 16b

ונחתמין אלתר לחיים. מדקא חשיב ציונייס משמע לדדיקים (ב) קרי למו שזכותיו מרובים ורשעים גמורים למי שעונותיו מרובים ופעמים הדדיקים נחתמין למיתה ורשעים גמורים לחיים דכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאזינו (דברים ז) דאמרינן נסוף פ"ק דקדושין (דף לט: ושם) מי שזכותיו מרובין מעונותיו דומה כמו ששרף את כל המורה כולה ולא שיר ממנה אות אחת ואי עונותיו מרובין מזכותיו דומה כמו שקיים כל המורה כולה ולא חסר אות אחת וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי דדיקים חיים כלומר לחיי העולם הבא: ליום הדין. כשחיו המתים כדמוכת קרא ואע"פ שכבר נדונו אחר מיתתן בגן עדן או

The Ramban's Approach

8. Ramban, Drasha L'Rosh Hashana

בעולם הזה באות ומעידות עליהם לעולם הבא שני⁹³ יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת, אלו אומות העולם ושם אמרו לעתיד לבוא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר מי שעסק בזה יבוא ויטול שכרו, מתקבצין ובאין כל אומות העולם בערבוביא ואומר להם הקב"ה אל תכנסו לפני בערבוביא וכן הרבה בדבריהם. ובכאן שגו בברייתא⁹⁴ שלש כתות ליום הדין ופר"ש כשיחיו המתים.

אבל כך הוא הענין הזה, בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו ונדון כל אחד ואחד על עניני העולם הזה, אם זכה לתת לו חיים ושלום ועשר ונכסים וכבוד, או נתחייב למות בשנה זו או ליסורין וצער ועוני, כללו של דבר על כל ענין שבגוף ושבעולם הזה כגון בני חיי ומוזני, אבל אינו נידון על הנפש אם תזכה לגן עדן ולחיי העולם הבא או נתחייב לגיהנם ואבדון. כך תקנו חכמים בתפלה זה היום תחילת מעשיך וזכרון ליום ראשון כי⁹⁵ חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ועל המדינות בו יאמר אי זו לחרב ואי זו לשלום אי זו לרעב ואי זו לשובע ובריות צו יפקדו להזכירם לחיים ולמות. אמרו על המדינות, כלומר דין הרבים שהעולם נדון אחר רובו, והזכירו בהן חרב ושלום ורעב ושובע וחזרו ואמרו ובריות בו יפקדו שהוא דין כל יחיד ויחיד, והזכירו בו חיים ומות. וכן בגמרא אמרו (ב) שלשה ספרים נפתחין בראש השנה צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, הזכירו בכאן חיים ומיתה ולא אמרו לגיהנם ולחיי העולם הבא כמו שהזכירו בברייתא הסמוכה שם בשלש כתות ליום הדין. ועוד אמרו⁹⁶ כשם שמזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה כך חסרונו קצוב לו מראש השנה שבכל הריח וההפסד אדם נידון ביום זה. אבל מה שאמרו אי זו לרעב אי זו לשובע יש מפרשים שזה על הרעב שבא במדינות מחמת עצמן כגון רעב של מצור כענין הרעב והשובע שבא בשומרון בימי אלישע וכיוצא בזה, וכן הרעב והשובע הבא מחמת גופו של אדם, אוכל ואינו שבע או שמתברך מזונו במעיו. אבל רעב ההווה בעולם

ועכשיו⁹⁷ אנו צריכים לפרש מהו הדין הזה שאדם נידון בו והלא אמרו חכמים כי בשעת מיתתו של אדם נידון, כמו שאמרו בפרק קמא דתענית⁹⁸ בשעת פטירתו של אדם כל מעשיו נפרטין לפניו ואומ' לו כך וכך עשית ביום פלוני והוא אומ' כך וכול', ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר יפה דנתוני וכו', וכן במקומות הרבה. ואם נאמר שאדם נדון בראש השנה ונחתם ביום הכיפורים, אם כן אין דינו בשעת מיתה אלא על מה שעשה מראש השנה עד יום המיתה, ורבותינו אומ' בפירוש שכל מעשיו נפרטין לפניו. עוד הזכירו חכמים שיום הדין הוא לעתיד לבוא בזמן תחיית המתים, כמו ששינו⁹⁹ דור המבול אין להם חלק לעולם הבא (אבל) [ואין] עומדין בדין, ויום הדין זה מזכירין אותו רבותינו בהגדות ובמדרשים וקורין לו יום הדין הגדול. ואמרו בפ"ק דע"ז¹⁰⁰ כל המצות שישאל עושין

כגון של תבואה ושל פירות האילן אינו בראש השנה, שהרי שנינו י"ב בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן ובחג גידונן על המים, אבל בירושלמי⁹⁸ מצינו כלשון הזה אית תניי תני כולוהו גידונן בראש השנה וגור דין של כל אחד ואחד מתחתם ביום הכיפורים, ואית תניי תני כל אחד ואחד גרין בזמנו ומתחתם בזמנו, מתניתין כמון דמר כלוהו גידונן בזמנו⁹⁹ וגור דין של כל אחד ואחד מתחתם בזמנו דתנינן ובחג גידונן על המים, מילתיה דרב אמרה כולהו גידונן בראש השנה וגור דין של כל אחד ואחד מתחתם בראש השנה דתני בתקיעתא דבי רב זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון וכולי. וכן הברייתא השנייה בגמרא¹⁰⁰ הרי שהיו ישראל רשעים גמורים בראש השנה ופסקו להם גשמים מועטים ולבסוף חזרו בהו וכי הכי משמע דעל המים נמי גידונן בראש השנה, וכן המעשה שהוכיחו במסכת ברכות¹⁰¹ מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לפני בערב ראש השנה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות וכי. שמעתי מאחורי הפרגוד שכל הנורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו וכי, כך הוא שעל הכל גידונן בראש השנה וממדרש דר' עקיבה אמר הוא¹⁰² מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח ומפני מה אמרה הביאו שתי הלחם בעצרת ונסכי מים בחג מפני שהחג זמן גשמי שנה וכולי, שרצה הקב"ה לזכות את ישראל שיתרצו לפניו בכל מין ומין בזמנו כדי שיכתובם לזכות בשעת הדין בראש השנה. כללו של דבר, ראש השנה יום הדין הוא לעולם הזה, שעת מיתתו של אדם הוא יום הדין שלו שהוא גרין בפנשו על אותו עולם שהוא עולם הנפשות וכל מעשיו נפרטין לפני בוראו ית' וית' אם תזכה נפשו לגן עדן העליון והתחתון ולא יזו מעלה תזכה ממנו, או תחייב נפשו

לגיהנם ויסורין הרבים ובאי זה דין תחייב להיות גרונת בני. הרי למדנו יום הדין לגוף ויום הדין היום לגנפש. עוד יש יום דין אחר שהוא יום דין לשנים לגוף ולנפש והוא שהנביאים מוכידין אותו ומפליגין עליו כענין שני¹⁰³ הנה היום בא בעור כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה לקס ולהט אותם היום הבא וכי, ואומר¹⁰⁴ הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא וגר. והיום הזה הוא בתחילת תחיית המתים, והוא הנקרא יום הדין הגדול, וכל באי העולם שמבראשית גידונן בגוף ובנפש אם ראוי זה לתחיית המתים ולנועם הגוף והנפש בכל אותן הזמנים המתגלגלין ובאין אחרי כן, ולא יזו מעלה יזכה מהם או יתחייב זה שלא יהיה וישאר בגיהנם במקום שהוא שם, או שיכפל עליו ענש יתר ממדה רעה לקשה ממנה, וזו היא מה שהוכיחו במשנה אין עומדין בדין ועומדין בדין. והוכיחו בברייתא שלש כיתות ליום הדין צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי העולם הבא רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם וכן הוכיח יונתן בן עוזיאל בתרגום כי¹⁰⁵ לא ביד יקחו בכך¹⁰⁶ לית פורענותהון ביד אנוש אלהו באישתא עתידין לאיתוקיא כד איתגלא בי דינא רבא למיתב על כורסיה דינא למידן ית עלמא. ובתרגום תילים כחלום¹⁰⁷ מהקיץ והיך¹⁰⁸ חלמא מן גבר רוי דמיתער משנתיה ליום דינא רבא באיתערו מן בית קבורתהון ברגוז דמותהון תבסריה, והכת'¹⁰⁹ ורבים מישיני אדמת עפר יקצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם. והרב הגדול רבינו משה בן ה"ר מימון ז"ל כתב בהלכות תשובה¹¹⁰ כלשון הזה כשם ששוקלין עונות האדם וזכיותיו בשעת מיתתו כך שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה, וכך כתב עוד הברייתא של שלש כתות הן ליום הדין עם הדין הזה של ראש השנה גנראה מדברין שלא דקדק בכך. מכל מקום למדנו לראש השנה שהוא יום הדין לכל הענינים שבעולם הזה, וכמו שאמ' במימרא

זו שלשה ספרים גפתחין בראש השנה שאלו השלשה ספרים כל באי העולם הם כוללים.

ויש לשאול והאיד פסק ר' יוחנן פסק הדין הגדול והעמוק הזה שכל רזי עולם תלוין בו, צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, וכי כל הצדיקים חיים וכל הרשעים מתים, והלא עולם וכל חמדה שלו לרשעים הוא, והכתובים צוחי כנגדו יש צדיק אובד בצדקו, ובת¹¹² כי יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים, וכל שכן שפסק רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה שהכתוב אומר¹¹³ ויש רשע מאריך ברעתו. וכל הנביאים אינו תמיהין אלא על זה, ואמר ירמיהו¹¹⁴ צדיק אתה ה' כי אריב אליך וכו', ואמר הנבוק¹¹⁵ למה תראיני און ועמל תביט ושוד וחמס לנגדי, ואומר¹¹⁶ כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל. וכי לא ראה זה החכם ספר איוב מעולם שהוא מלא תוכחות על זה, וחביריו היו אומי מתחילה כן כי הצדיקים מתקיימין והרשעים נברתין ואיוב נצחן עד שחזרו והאריכו הענין להכרתת זרעם אחריהם ואיוב הלעיג עליהם כי הפצו בביתו אחריו ואלהוא השיב אליהם וכעס עליהם והקב"ה הצריכם כפרה על זה, כי יי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב. ומשנה שלימה שנינו¹¹⁷ אין בדינו שלות רשעים אף לא ייסוריהן של צדיקים, וגרסת ספרי ספרד אין בדינו משלות הרשעים אף לא מייסוריהן של צדיקים, כלומר אין בדינו כלום לא מזה ולא מזה, ורבותינו מהפכים קערה זו, אמרו במסכת קידושין¹¹⁸ כל מי שזכיותו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת, וכן במדת הרשעים אמרו שם וכל שעונותיו מרובין מוכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה ולא חסר ממנה אפילו אות אחת. ומשה רבינו פירש דבר זה בפסוק¹¹⁹ ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו כמו שתירגם אונקלוס,

אמרו רבותינו¹²⁰ כי הקב"ה תראה לו למשה ר' עקיבה ותורתו, אמר לו רבונו של עולם הראיתני תורתו הראיתי שכרו, תראה שהיו מכתבין בשרו במקולין, אמר לו רבונו של עולם זו תורה וזו שכתו, אמר לו שתוק כך עלה במחשבה לפני.

אבל המימרא הזו נאמרה בחכמה ועל פי התיגיון שידע הוא לכל מבין עם תלמיד שאין נדונין בעולם אלא ארבעה, וכן כל הדברים מושלמין בריבועים והנדונין כולם ארבעה חלקים הם, אחד שלא יבא לפני בית דינו, והשני שבא לפני ולא גמרו דינו, והשלישי שחיבבוהו ב"ד, והרביעי שזכוהו ב"ד. החלק הראשון כסאו בטל שהכל עוברין לפני הקב"ה אין חשך ואין צלמות להסתר שם, נשארו בנדונין שלשה, כל הווכה בדינו נקרא צדיק גמור, כל המחוייב בדינו נקרא רשע גמור, המעויין שמשקלו שוה לכאן ולכאן נקרא בינוני. אם כן הרשע הגמור המחלט שעבד ע"ז ועשה גילוי עריות ושפיכות דמים ועשה מצוה אחת לבדה שדינו של הקב"ה לשלם לו שכתה בעולם הזה שיחיה השנה הזאת, נקרא בכאן צדיק גמור לפי שנצטדק בדין עד שיחיה [כמו] אחאב שני' בו¹²¹ הראית כי נכנע אחאב מלפני יען כי נכנע וגו', נקרא צדיק גמור באותו הדין. וכן הרשעים גמורים לאלתר למיתה אפילו קיים כל התורה כולה והורה הלכה אחת לפני רבו ונתחייב מיתה בכך, נקרא בכאן רשע גמור לפי שהוא מחוייב בדינו. נמצא כל הכתובים בספר החיים שזכו לחיות עד ראש השנה הבא כולם צדיקים גמורים בדינם וכל הנכתבים בספר המתים שימותו בשנה ההיא כולם רשעים גמורים בדינם, וכל לשון התורה כך הוא וצדיקו¹²² את הצדיק והרשעו את הרשע, צדיק ורשע בדין זה. זנקי¹²³ צדיק אל תהרוג, וכן מה שהזכירו חיים ומיתה אינו כינים בלבד, אלא תפסו הם חיים אב לטובות כולם ומיתה אב לרעות כולם זכינו כל עונשין שבעולם נגעים ומיתה בנים ועניות וכל מאורעות דעות של גוף בכינוי מיתה זכינו כל הטובות עשר ונכסים וכבוד

ובנים ושלום ובריאות בכלל חיים וכן עושין הפסוקים בכל מקום.
זהו פי מימרא זו בלא קושיא ובלא פיקפוק.

9. Sefer Litshuvus Hashana

וע"כ צ"ל לשיטת הרמב"ן ע"ד מש"נ לעיל בדעת התוס', דאמנם עיקר הנידון בכל ר"ה הוא על עניני העוה"ז, מ"מ היסוד להכריע את צורת חייו בעוה"ז הוא – אם הגברא בן העוה"ב, דאם למשל הוא בן עוה"ב נפרעין ממנו מיעוט העוונות שעשה בעוה"ז וכן כל כיוצ"ב, וזש"כ הרמב"ן בהמשך דבריו שדנין בר"ה על גיהנום וג"ע כדי לפרוע עוונותיו בחיים וא"ש.

ולפי"ז כל המחלוקת בין התוס' והרמב"ן היא רק בפירוש ענין חיים ומות שנזכר במימרא דא"ר כרוספדאי, אי קאי על חי העוה"ב משום דצדיקים ורשעים דקאמר היינו רוב זכויות ורוב עוונות (שיטת התוס'), או קאי על חי העוה"ז וצדיקים ורשעים בדינם קאמר וכמש"נ.

ועי"ל בדעת הרמב"ן, דאף דגם לשיטתיה איכא דין בר"ה גם על עניני העוה"ב, מ"מ חלוק מדברי התוס', והיינו דלרמב"ן במה שדנין בכללות על חי העוה"ב לקבוע אם הוא בן עוה"ב או לאו (ואין דנים כמה שכרו בעוה"ב עצמו) וסגי בזה כדי לדונו על עניני העוה"ז. ושפיר סתם בתחילת דבריו בשער הגמול שדנין בר"ה על עניני העוה"ז בלבד, משום דרק על עניני העוה"ז דנין בפרטות בר"ה, דאיהו ניהו עיקר דינא דר"ה. ואילו על עניני העוה"ב שדנין רק בכללות, לא חשיבא בגדר דין על עוה"ב. משא"כ לשיטת תוס' אף לפמש"כ דג"כ מודו דדנין בר"ה על עניני העוה"ז, מ"מ חלוקין מהרמב"ן, דס"ל דצריכים לדון על חי העוה"ב בפרטות כאילו הוא שעת מותו כדי לקבוע עפי"ז חי העוה"ז. ושפיר חשיבא לתוס' שיש בר"ה דין על עניני העוה"ב ודו"ק. (ואולי מה"ט סתם ההג"מ דנחלקו התוס' והרמב"ן אי דנין בר"ה על עניני העוה"ז או גם על חי העוה"ב).

ונראה לומר דגם לשיטת התוס' דבר"ה דנין על חי העוה"ב, מ"מ פתיך ביה פסק דין בנוגע לחיי העוה"ז, ומהלך הדברים כך הוא: דבתחילה דנין על כללות מעשיו ביחס לחיי העוה"ב, ואם נחתם דינו, למשל, דהוא רשע מחמת דרובו עוונות ואינו זכאי לחלקו בעוה"ב, ממילא מתעורר הנידון ביחס לחיי העוה"ז, שהרי עדיין צריך לשלם לו בעוה"ז את חלקו הראוי לו בעוה"ב מחמת מיעוט מצוות שעשה, וכדכתיב "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו" כלומר משלם לרשע את שכרו המגיע לו בעוה"ב כבר כאן בעוה"ז כדי להאבידו מהעוה"ב. ועיין בלשון התוס' שם ודו"ק. וכ"ה בתוס' הרא"ש שם.

נמצא דאעפ"י דעיקר הנידון בכל ר"ה הוא על חי העוה"ב כמש"כ התוס', מ"מ איהו ניהו נמי היסוד להכריע את צורת חייו בעוה"ז, כגון דאם הוא בן העוה"ב הרי נפרעין ממנו מיעוט העוונות שעשה בעוה"ז, כדי שלא לגרוע מחלקו הצפון לו בעוה"ב, ואם הוא רשע משלמים לו על מיעוט המצוות שעשה בעוה"ז, כדי לאבדו מחיי העוה"ב. ולפי"ז שפיר איכא נ"מ לדון בכל ר"ה על חי העוה"ב, משום דיש בו נפ"מ דממילא על חייו בעוה"ז וכמש"נ. ואתי שפיר דאמרו רז"ל דבר"ה דנין על עניני העוה"ז, דזהו כאמור גמר הדין על חי העוה"ב ודו"ק.

אלא דיל"ע, דלפי"ז אין הרמב"ן בשער

הגמול פליג כל עיקר עם התוס', דאף דבתחילת שער הגמול כתב להדיא דבר"ה אין דנין את האדם אלא על עניני העוה"ז בלבד, וכשיטת הר"ן בשם ר' ישעי' הזקן. מ"מ בהמשך דבריו (שם) כתב וז"ל: דין האמת ית"ש דן האדם לפי מעשיו – יש עוונות שדינו ליפרע מן העושה אותן בעוה"ז בחיים, ויש שדינו ליפרע מהן לאחר מיתה בדין גיהנום, וכיון שכן, כשהקב"ה דן את האדם בראש השנה והוא שקול ומעוין מדת רב חסד שלו שהוא מטה כלפי חסד פוטרו מגיהנום והדין נותן שיפרע ממחצה עוונות שלו בחיים וכך היא המדה וכו', ע"כ. וכשיטת התוס', וצ"ע סתירת הדברים. ועיין בהגהות הגרא"ז מלצר זצ"ל מש"כ בזה.

דין ר"ה קובע המדרגה הרוחנית

שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, וכולם לענין הרוחניות וסייעתא דשמיא בשבילה (דברי הגרי"ס זצ"ל). וכן מפורש בתוספות שם (ראש השנה ט"ז ד"ה ונחתמין) שגדר דין דראש השנה הוא לענין העולם הבא; וכונתם לענין המדרגה הרוחנית שהיא תוכן העוה"ב שלו. ובאמת גם הגשמיים הבאה על האדם מצד הקדושה היא באה, מפני הצורך אליה לרוחניות, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפרק ט' מהלכות תשובה. "ספר של צדיקים גמורים", היינו לאותם שבאים לראש השנה עם תשובתם; זהו גדר של ספרי חיים. "ספרי מתים", הם לרשעים הגמורים שלפי המצב שיצרו בבחירתם אינם שייכים לתשובה על פי משפט בית דין של מעלה. ולבינונים — אלה שמתחלפים והולכים מגדלות לקטנות, ממצב של מציאות למצב של דמיון (עי' בספר התניא) — בשבילם עשרת ימי תשובה. אמנם גם לרשע — שנחשב כמת — גם לו יש גדר של גדלות וקטנות, אך גדולתו במחשבה לבד, מה שאין כן קטנותו, היא בלב והיא מציאות אצלו. ובבינוני שתייה בלב ושתייה בשאיפה פנימית, אלא שחולפות הן זו אחר זו, פעם בכה ופעם בכה. התבונה בזה היא פשוטה מאד; כי מי שיש בו סתירה פנימית הוא מרגיש בושה עמוקה מאד, מה שאין כן הרשע שסתירתו רק בחיצוניות, ובוהו יכיר האדם ברור את מדרגתו; ואוי לו אם בוש לא יבוש! ויש אשר ידמה האדם שמתבייש, אבל אין זה אלא שבשכלו יודע שצריך להתבייש, אבל ידיעה בלי הרגשת הלב נחשבת כאין וכאפס. וזהו מה שאו"ל (תנחומא כי תשא ד"ה ר' יודן פתח): "וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח... ותיבש ידו... ולא יכל להשיבה אליו... ויען המלך ויאמר אל איש האלהים חל נא את פני ה' אלקיך והתפלל בעדי; תרין אמורין; אחד אמר אלקיך ולא אלקי וחד אמר באיזה פנים קורא אותו אלקי — עומד ומקריב לעבודה זרה וקורא אותו אלקי; אעפ"כ ויחל איש האלקים את פני ה' ותשב יד המלך אליו ותהי כבראשונה; מה הוא כבראשונה... אם תכתש את האויל במכתש... לא תסור מעליו אולתו... מה בראשונה עומד ומקריב לעבודה זרה אף בשניה כן".

לחד מאן דאמר הרי התבייש ירבעם והרגיש את הסתירה שבין העבודה הזרה שלו לאמירת 'אלקי', אלא שלא הועילה לו הבושה כי מיד אח"כ המשיך להקריב לעבודה זרה; הרי זו דוגמה לבושה בידיעת השכל לבד מבלי רושם בלב. ואמר ר' ירחם הלוי ז"ל דמיר: "אם עבר אדם עבירה ואעפ"כ הולך ועושה מצוה מיד אח"כ ולא הרגיש בושה בלבו, זה לאות על שפלות מדרגתו, כי אילו היה פנימי קצת הרי עליו לבוש לבוא בתפילה או במצוה לפני הקב"ה וזה עתה הכעיסו".

11. Shulchan Aruch, OC 582:9

הגה: ונוהגין שכל אחד אומר לחבירו לשנה טובה תכתב (טור).

12. Biur HaGra, ad loc.

ונוהגין כו' תכתב. כי מש"ש שלשה ספרים כו' היינו לחיי ע"ה כמ"ש תוס' שם ודלא כהר"ן שכת' לעה"ו וצדיקים ורשעים בדין דהא אמרינן ואדם נידון ברה"ה וגזר דין כו' אלמא אין החתימה אלא ביה"כ ומתני' בכל אדם מיירי וכן מש"ש תבואה שאירע בה קרי כו' אדם כו'. החליט הגמ' בכל אדם אלא דחיי עה"ו שוין בכל אדם אלא דאע"פ שנכתב אם חוזר בע"ת נקרע הגזר דין ונכתב ביה"כ לטובה וזהו התועלת דאינו נחתם עד יה"כ ו"ש שב בנתיים כו' זה שמבקשין בע"ת וכתבנו כו' ליקרע גזר דין ויכתבנו לחיים ולכן אין לאמרו ותחתם אלא תכתב: